

ՅԱՆՆԻՍԻԱՆԻ

ԵՐՈՒՍԱԼԻՄԱՅ ԽԵԳՐՈՑՆ ՊԱՏՃԱՍՏԱԿ ԾԱԳԱԾ ԴԺՈՒՍՐՈՒԹԵԱՆՆԵՅ ՎՐԱՅ

ՄԵՐ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆԸ

1861. Յ ՈՒ ԼԻ Ս 25.

Այսօր ըսել թէ մեծէն մինչեւ պիտիկ ամեն ողջաւիտ և ազգաւոր Հայր և միտքն սա վերջին օրերս Երուսաղէմայ խնդրոյն պատճառաւ ծագած դժուարութեանց վրայ զբաղած է. ամեն մարդ կը խորհի թէ ինչ կերպով արդէօք սա դժուարութեանց լուծում մը կրնայ ըլլալ: Աս խորհողներուն մէկն ալ մենք ենք: քանի մը օրէ 'ի վեր գրեթէ մաշեցողիցիք մտքերնս այլեւայլ կերպեր խորհողածելով, որով մեզի աս ծանր դժուարութեան լուծումը կարելի կը թուէր: Վերջապէս մեր խորհողներն ու խորհողածողներն այլեւայլ ձևերու փոխելէ ետքը, 'ի սէր և յօգուտ ազգին հետեւեալ խորհողածութիւնը յիշեալ դժուարութեանց լուծմանը իբրև միակ միջոց հրապարակաւ առաջարկելու համարձակեցանք:

Մեր խօսքը՝ գլխաւորաբար ազգին արժանայարգ կը դերին է: Մեր պատուական և ազնիւ կոչումը գիտցած ըլլալ որ ազգնայտոր կործանման մը սարսափելի անդունդին եզերքը կ'երերայ: Բայց անկախ աս վտանգէն ազատելու միջոցը կոչելին ձեռքն է, կոչելին մէկ դիւցազնական որոշումն է որ ազգը պիտի փրկէ: Եւ ինչ է արդեօք ասիկա: աս միջոցը նորովքին բարձունքը կամ տնօրինումն է:

Ազգայնէր որ աս խօսքը մեր պատուական կոչելին ծանր չթուի, անկախ իր եկեղեցական բարձր իշխանութեամբն ատ բանին արտօնութիւն ունի. ոչ ապաքէն անկախ այնպիսի իշխանութիւն ունի արձակելու, որչափ կապելու: Եթէ կոչելին աս իշխանութիւնն իր մէկ բացարձակ արտօնութիւնն է, եթէ անկախ անոր արուած է 'ի շինութիւնն և 'ի կանգնումն, ասկէ աւելի մեծ պարագայ մը կրնայ ըլլալ անկախ յորդորելու որ իր ատ արտօնութիւնը խոհմամբար մասնաւոր ինչպէս ըսինք, դիւցազնաբար գործածէ, քանի որ ազգին կանգնումը ներկայ պարագաներու մէջ ատ վեհանձն որոշումն կ'ախտ մ'ունի: Դարձեալ կ'ըսենք, ազգին կոչելին իր իրաւասութեանը վերաբերեալ գործ մը ընելով, այն է նորովքին տնօրինումը, ազգը մեծ է, և թերեւս սպառնալու վտանգէ մը պիտի փրկէ: Բայց պիտի հարցունք մեզի թէ, ինչ պատճառ ունինք ըսելու թէ նորովքին տնօրինումն անոր ազգին կանգնումը կ'ախտ մ'ունի: Ասոր պատասխանը չտուած, միաբանութենէն դուրս մէկը պատրիարք ընտրել չուզող մասին ուղարկութիւնը խիստ կարեւոր կէտի մը հրաւերէ կ'ուզենք: Մեր ազգին աս մասին ազդեցութիւնը, անոր ըրած մեծամեծ ծառայութիւնները, ունեցած արդիւնքները, անոր կերպով մը եղած զբաղմանը գիտենք: Չենք կրնար ըսել թէ ասոնց, Երուսաղէմայ Պատրիարքը Միաբանութեան մէջէն ուղեւն անխրաւ է, կամ ատ բանը պահանջներու համար բնաւ իրաւունք չունին:

Մասնաւոր թէ մենք Երուսաղէմայ Միաբանութեան և բոլոր վանքերուն իրաւունքն ուրիշ յօդուածով մը պիտի պաշտպանենք. ուստի կ'արժեքի որ մենք նորովքին լուծումը առաջարկելով պաշտպանել կ'ուզենք թէ կրօնական և ընդհանուր ժողովներուն որոշումն իրաւացի է և անոր հակառակ մասին պահանջումն անիրաւ է: Նորովքին լուծումը պահանջներու հիմն անանկ սկզբունք մըն է որ բոլոր ազգը պարտաւոր է խնամովանելու թէ անկէ շատ մեծ բան մը կ'ախտ մ'ունի. այսինքն ազգին թէ եկեղեցական և թէ աշխարհական իրաւասութեանը պատիւն ու հաստատութիւնը: Եւ որովհետեւ ազգի մը ետեւիւն անոր կրօնական և աշխարհական իշխանութեանը կամ իրաւասութեանը վրայ կը կայանայ, անանկ որ եթէ ան խախտի և կործանի, ամեն բան կործանած կ'ըլլայ, և եթէ ան կանգնի և հաստատուի, ամեն բան հաստատուած կ'ըլլայ, անոր համար կ'ըսենք թէ ան միջոցը միակն ու բացարձակապէս օգտակար և ընտրելի է, որն որ ան իրաւասութիւններուն վերջը ջնջուելէ կ'ազատէ: Արժանական ժողովն, ու անոր նայելով ընդհանուր ժողովը Միաբանութենէն դուրս Պատրիարք ընտրուելը վճռած են. աս վերջին ազգին մէկ մասին որչափ միասնակար երեւի, խորին խորհողածութեամբ մտածելով, անոր հետեւութիւնն ազգին այնչափ վեհանապարհ չլինել ըլլալ, որչափ միասնակար պիտի ըլլայ երկու մեծամեծ իրաւասութեանց ըլլալու նուաստութեանն որն որ արդարեւ պիտի ըլլայ, երբոր վերջինեւ վերջին անգամ մը ջնջուի: Աս բանը հոգեւոր և ժամանակաւոր իշխանութեան ծայրագոյն հեղինակութիւնը կը փճացնէ, և անանկ չար օրինակ մը կ'ըլլայ որ իշխանութեան. համարումը ընկերութեան մէջէն կորսուելով, ապաղային մէջ միշտ կողմնակցութիւններ յարուցանելու, և մշտնջենաւոր անխնայ նութեան մը դուռ բանալու առիթ կ'ըլլայ: Աս խորհողածութիւնը այնչափ զօրաւոր կ'երեւի մեզի որ կը համարձակենք ըսելու թէ ամեն բան զոհուելու է, բաւական որ իշխանութեան պատիւն ու համարումը, ազդեցութիւնն ու ներգործութիւնը չկորսուի. անոր կորսուելով ամեն բան կը կորսուի, անոր հաստատութիւնը ամեն բան կը հաստատուի: Իշխանութեան կարեւորութիւնն անկախ վարող անձանց վրայ

է, այլ բոլոր իշխանութեան էութեանը վրայ է: Իշխանութեանը վարող անձինք այսօր աղէկ են, անոնց յարգողները գէշ կրնան ըլլալ. այսօր գէշ են, անոնց յարգողներն աղէկ կրնան ըլլալ. բայց իշխանութեանը միշտ միևնոյն է. միշտ սրբազան է. մենք իշխանութեան նայելու ենք և ոչ անձինք: Ներուն է «Յաճոռն Մովսէսի», ըսաւ Տէրը, անասան դու պիտի և Փարիսեցիք. զոր ասոնք ձեզ արասիք, բայց ըստ գործոց նոցա մի առնէք: Աս աստուածային պատգամը մեր ըսածները կը հաստատէ:

Հիմա գանք վերի հարցմանը պատասխան տալու թէ ինչո՞ւ համար նորովքին տնօրինմանն ազգին կանգնումը կախում ունի:

Եթէ նորովքը չվերնայ, ընդհանուր երեսփոխանաց ժողովն, կամ լաւ ևս ըսենք կնքեալ քուէտովին վճիռը ետ պիտի մնայ, եթէ քուէտովին վճիռը ետ մնայ, Մահմանադրութիւնը կործանած է, և Մահմանադրութեան կործանումը ազգին կործանում մը պիտի ըլլայ, քանզի այնպիսի աղետալի հետեւութեանց պատճառ պիտի ըլլայ, որուն վրայ ամենէն աւելի կը երբ ողբալու և աշխարհելու պատճառ պիտի ունենայ:

Թէ ինչո՞ւ համար Մահմանադրութեան կործանումն աղետալի հետեւութիւններ կը գուշակենք, ետքը քիչ մը աւելին պիտի բացատրենք: Հոս միակ ջուղները թէ ինչո՞ւ համար, եթէ նորովքը չտնօրինուի, երեսփոխանաց վճիռը ետ պիտի մնայ և Մահմանադրութիւնը պիտի կործանի: Մեր ընթերցողներէն իմ խնդրէր որ, բոլոր եղածներուն իրաւացի կամ անիրաւ, ճշու. կամ չիտակ կերպով եղած ըլլալուն պատճառաբանութիւնները մէկուի թողով, մեր փառքին զօրութիւնը աղէկ հասկնալու. համար, դժուարութեան հասած կետը միակ աչքի առջև բերեն: Երեսփոխանաց ժողովը վերջնութիւն չիտակ մէջ, մեծագոյն քուէտով սա երեք որոշումը ըրած է: Կախ որոշած է թէ, Միաբանութիւնը հրահանգն ամբողջ ընդունել չուզելուն համար, աս անգամ գէթ Պատրիարքն իր մէջն ունենալու իրաւունքը կորսնցուցած է: Երկրորդ՝ կրօնական ժողովին վճիռն առնելով որոշած է թէ, նորովքը ազգէն մը չէ որ ազգային ինտրութեանը դուռը սեն է պիսկոպոս մը Երուսաղէմայ Պատրիարք ըլլալ: Երրորդ երեք եպիսկոպոս անուանելով որոշած է որ երեքին վրայ երեսփոխանաց քուէն ուղբալի է: Երեսփոխանաց քուէն այսօր ուսուն որս կ'ընենք քուէտովին մէջն է. և ըստ երեսփոխանաց որոշմանը Երուսաղէմայ Պատրիարքը քուէտովին մէջն է. բայց աւելի լաւ կ'ըլլայ ըսել թէ, ազգին կանգնման կամ կործանման վճիռը քուէտովին մէջն է: Արդ՝ յայտնի է թէ եթէ կոչելը կրօնական ժողովին վճիռը փոխելով, նորովքը հաստատէ, երեսփոխանաց քուէն պիտի փճանայ. և ասիկա Մահմանադրութեան կործանումը ըսել է: Երեսփոխաններն ըստ Մահմանադրութեան ազգը կը ներկայացնեն, ըստ իրաւանց ազգ ըսել են. և անոնց կամքն ազգին կամքն ըսել է. յայտնի բան է թէ ազգէն դուռը ուրիշ ազգ մը, և ազգին կամքն մեծ ուրիշ կամք մը չկրնար ըլլալ: Դարձեալ յայտնի է թէ Երեսփոխանաց վերջինեւ որոշումները, և հետեւապէս վերջին որոշումը կը կատարուէր, և երեք եպիսկոպոսներուն մէջն արդէն Պատրիարք էր, եթէ դուռը սեն է, այսինքն ժողովուրդին մէջէն ազդեցութիւն մը անոր արգելէ եղած չլիար: Ուրեմն է թէ երեսփոխանաց որոշումը ետ պիտի մնայ, ժողովուրդին ան մասին ըրած ազդեցութեանը համար ետ պիտի մնայ. և ըսել է թէ ան մասին կամքը եղած պիտի ըլլայ. և քանի որ ըստ իրաւանց երեսփոխանաց կամքն է միայն ազգային կամք, ըստ որում յիշուածնց անկէ դուռն ազգ չկայ, ապա անկէ դուռն և անոր համար ալ ազգային չեղող կամք մը ազգին կամքին նախապես եղած պիտի ըլլայ. և աս է Մահմանադրութեան կործանումը: Եւ որովհետեւ երեսփոխանաց վերջին որոշումը եպիսկոպոսներուն մէջը Պատրիարք ըլլալուն վրայ է, և աս ալ նորովքին բարձունքն կ'ախտ մ'ունի, անոր համար կ'ըսենք թէ նորովքին բարձունքն կ'ախտ մ'ունի երեսփոխանաց որոշման գործարքութեանը, և Մահմանադրութեան հաստատութիւնը:

Հիմա քիչ մը բացատրենք թէ ինչո՞ւ համար Մահմանադրութեան կործանումն աղետալի հետեւութիւններ յառաջ պիտի գան: Ամենուն յայտնի է թէ՛ Մահմանադրութեան նրբագոյն ամեն աստիճանի անձանց, կոչելին, ամիրաներուն, և ժողովուրդին գրեթէ բոլորին հաճութեամբ, երգմամբ և ստորագրութեամբ ընդունուեցաւ: Անոր պատճառած ջնջումը գրեթէ անպատելի էր, և տարալոյս չկայ, թէ անկախ կրնանք ըսել թէ ազգին ընդհանուրին վրայ նոր աշխոյժ, նոր ոգի ու աստիճի եւանդ մը ազդեց: Մասնաւոր ազգին երկրասարգ ու նորահաս սերունդին, և գրեթէ բոլոր ուսումնական մասին, որոնք չկրնար ուրացուիլ թէ ազգին ծաղկիւր, ամենէն գործունէս, ջերմ և առողջ մասն է, որուն վրայ է բոլոր ազգին յոյսը: Մահմանադրութիւնը մինչև աս

վայրկեանս անոնց աչքին բերք, անոնց հոգին ու սրտին հատորն է, անոնց յոյսն անոր վրայ է, և անոր վրայ իբրև անգին դոհարի մը վրայ կը դողան: Աս այսպէս ըլլալով ազգին արդարեւ հայրերն եղող, թէ աշխարհական և թէ եկեղեցական խոհեմ և իմաստուն անձինք կրնան իմաստասիրել թէ Մահմանադրութեան կործանումը ինչ մեծ լքման ու վեհատութեան, ինչ պատճառութեանց ու յուսահատ ձամբաներու պատճառ պիտի ըլլայ: Մենք կը հաւատանք թէ Մահմանադրութիւնը կը սիրեն նաև անոնք որ անոր թշնամի կարծուած են, և եթէ ոմանք անկէ քիչ մը պաղեցան, ասոր պատճառը, կը խոստովանինք, վարչութեան կողմէն քանի մը վիրաւորումներ, և մասնաւոր քանի մը անխոհեմ լրագրաց անվայել ընթացքն եղաւ: Բայց տարակոյս չունինք թէ ատոնք պիտի շոկուին, և ապագային մէջ աւելի զգուշութիւն պիտի ըլլայ:

Ուրեմն մեր պատուական կոչելին դառնալով կ'ըսենք. ազգին կանգնումը անոնց ձեռքն է: Արդ՝ ժամանակ է որ ան Մահմանադրութեան, Վերստպնեւոր, Վերստպնեւոր ամբողջալիքները իրենց անձնուրացութիւնն ու իւրեցանական վեհանձնութիւնը յայտնեն: Միթէ նորովք մը ազգէն մեծ է: Թող չկարծեն թէ ազգին և եկեղեցւոյ միաս մը ըրած կ'ըլլան. քանզի ինչպէս ըսինք, իրենք են շայտառանկաց եկեղեցւոյ իշխանները, ոչ ապաքէն կրնան տնօրինել երբոր իրաւացի պատճառ տեսնեն. և ասկէ աւելի ինչ իրաւացի պատճառ կրնայ ըլլալ. միթէ եկեղեցին նորովք մը վերջինեւ իշխանութիւնը չունի. և նոր մը մըն է ընդհանուր եկեղեցւոյ մէջ նորովք մը վերջինեւ: Աս բանն անոնց պատուոյն և իշխանութեանը հաստատութիւն պիտի ըլլայ քան թէ նուազութիւն:

Այլ յուսանք թէ Երուսաղէմի պատուական Միաբանութիւնն ալ իր անձնուրացութեանն 'ի սէր ազգին չզրկուար: Ասով Միաբանութեան իրաւունքը կորսուած չլիար, Միաբանութիւն մը մշտնջենաւոր է. եթէ աս անգամ իրմէ դուրս բայց իրեն կրօնակց և ազգակից եպիսկոպոս մը կրնուի, և ապագային մէջ բերաւորներ իր մէջէն պիտի ընտրուին: Ազգին անոր վրայ բարեբար դիտարկութիւններ ունի. անոր բարօրութեանն ու պայծառութեանը համար այսուհետեւ մեծ եռանդով պիտի աշխատուի, Երուսաղէմ ազգին լուսաւորութեան վաւարաններուն մէկը պիտի ըլլայ: Ո՞չ ապաքէն Միաբանութիւնն ազգով է. ինչ օգուտ կրնայ ըլլալ Միաբանութեան, երբոր անձի համար ազգային իշխանութիւն մը, ազգային օրէնք մը կործանի, և ազգը հազիւ թէ իր ազգայնութիւնը զօրացնելու և իր տկար ուժը կեդրոնացնելու սկսած, պառակտման ու հերձուածներու մատնուի:

Վերջապէս ըստ մեզ ամենէն աղէկ և ամենէն իմաստուն և միակ միջոց. շայտառանկաց եկեղեցւոյն կոչելն իր բնական իրաւունքով, եկեղեցական իրաւասութեամբ և շայտապետական իշխանութեան լուծութեամբ, նորովքը գէթ ժամանակաւոր կերպով կը բառնայ. երեսփոխանաց իրաւունքը ինքնախոր, կրօնական ժողովին պատիւը կը պահուի, Մահմանադրութիւնը կը հաստատուի, բարեպաշտ ժողովուրդին ինչպէս կը հանդիարտի, և ազգն ան մեծ վտանգէն կ'ազատի: Մեր աս առաջարկութիւնը կարելի ըլլալէն զատ, ազգին ոչ եկեղեցական և ոչ աշխարհական իրաւասութեանը հակառակ է: Ասոր հակառակ որ և իցէ միջոց թէ եկեղեցական և թէ աշխարհական իրաւասութեան, իրաց ներկայ վիճակը նշատելով, մեծ արհամարհութիւն է: Բայց եթէ մեր աս առաջարկութիւնն ընդունելի չլիար, հետեւանքներուն համար պատասխանատուութիւնը որչափ ծանր պիտի ըլլայ:

Ի վերջոյ խօսքերնիս կ'ընելով կ'ըսենք: Թող ազգը բոլոր օրէնսդէտներու հարցնէ, բոլոր քաղաքային և եկեղեցական իրաւանց գիրքերը քննէ, պիտի գտնէ որ ներկայ կրօնական ու ընդհանուր ժողովները մինչև իրենց ըստ օրինի լուծուելու ժամանակն ազգին մէջ միևնոյն ձեռնահաս (գոթիքիս) իշխանութիւններ են. անոնցմէ զատ որեկից ժողով կամ ատեան անոնց տուած վճիռը ջնջուել ձեռնահաս չէ, և եթէ ջնջէ, ան ջնջումն ապօրինաւոր է: Միևնակ կրօնական ժողովն իրմէ վեր ատեան մը ունի, այն է իշխանայ Վաթիկանը, ան ալ միայն հաւատող վերաբերեալ մասանց ու բարոյականի մէջ. և ոչ եկեղեցական կառավարութեան վերաբերեալ մասին. քանզի աս մասին կոստանդնուպոլսոյ Պատրիարքին իրաւասութիւնը իբրև Միաբանութիւն, ուրիշ ամեն իրաւասութեան: անկախ է. Ասիկա արեւելեան եկեղեցւոյն իրաւունքն է, յորում հինգերորդ տիեզերական ժողովքէն 'ի վեր Սրբաւեան եկեղեցին արեւմտեան կամ Հռովմէական եկեղեցին կը տարբերի:

Եւ յօդուածը սա դիտարկութեամբ գրուած է որ Յուլիս 21 Ուրբաթ օրուան Ընդհանուր ժողովքէն առաջ եղած Ընդհանուր ժողովքը վաւերական, ու անոր վճիռները վաւերացնել են:

